

Markita
Franulić

Doživjeti Đuru Janekovića

Doživjeti Zagreb 1930-ih: Đuro Janeković, Fotografije,
Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb,
10.3.-12.4.2009.

AUTORICA IZLOŽBE I KATALOGA: Marija Tonković

POSTAV IZLOŽBE: Marija Tonković, Katarina Bence

Velika izložba Đure (Đuke) Janekovića predstavila je opus donedavno i struci nepoznatog fotografa, jednog od prvih zagrebačkih fotoreportera, čije će ime odsada nesumnjivo zauzimati važno mjesto u povijesti hrvatske fotografije. Pod naslovom *Doživjeti Zagreb 1930-ih*, izložena je cjelokupna donacija (63 fotografije i gotovo 1600 negativa) koju su Janekovićeva supruga Zorica (2003) i sin Đuro (2005) darovali Muzeju za umjetnost i obrt. Naime, uz desetak autor-skih povećanja i dvjestotinjak za ovu svrhu izrađenih digitalnih printeva, sav Janekovićev opus prikazan je na projekcijama, u digitalnom formatu.

Kao što to često biva, Janeković je slučajno otkriven. Autorica izložbe i kataloga, Marija Tonković, govoreći na televiziji o izložbi Franje Mosingera, 2002. godine, spomenula je Đuku Janekovića kao "potencijalni stručni izazov"¹. Javila joj se njegova udovica i tako je započelo upoznavanje Janekovićeva djela. Usljedila je emisija na HTV-u (2006) u sklopu ciklusa *Fotografija u Hrvatskoj*, obrada donacije te naposljetku izložba.

Đuro Janeković rodio se u Zagrebu 1912, a umro u Osijeku 1989. Paralelno sa studijem na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu u Zagrebu, 1933. zapošljava se kao stalni reporter kod Jugoslavenske štampe (koja izdaje *Koprive*, *Kulisu*, *Novosti*) gdje ostaje do 1935. U to vrijeme učlanjuje se u Fotoklub Zagreb s

kojim izlaže na skupnim izložbama u zemlji i inozemstvu. Žig s natpisom "Dabac i Janeković - fotoreporter, Svačićev trg 5, Zagreb", otisnut na nekim fotografijama Toše Dabca, svjedočanstvo je zajedničkog studija koji je surađivao i sa stranim agencijama. U Laboratoriju za hranidbu bilja zapošljava se 1936, dvije godine kasnije stječe diplomu inženjera poljoprivrede, a rad na fakultetu, na polju pedologije, postaje njegovim životnim pozivom. Tada napušta fotoreporterski rad, ali još uvijek izlaže na izložbama umjetničke fotografije, posljednji put 1943. u Bukureštu na izložbi *Imagini Croate*.

Što se postojeće literature tiče, osim bibliografije koju spominje Marija Tonković, Janekovića navodi Mladen Grčević u tekstu *Počeci amaterske umjetničke fotografije u Zagrebu*², kao jednog od 22 autora čija su djela uvrštena na putujuću međunarodnu izložbu kolekcije Fotokluba Zagreb sastavljenu 1938. Opisuje ga kao "zapaženog stalnog učesnika klupskih akcija" i jednog od predstavnika "zagrebačke škole fotografije". Vladko Lozić³ spominje ga, kao člana Fotokluba Zagreb, na popisu izlagača na II. nacionalnoj izložbi umjetničke fotografije.

Janekovićovo javno fotografsko djelovanje vezano je za časopis *Kulisu* gdje je kao amater 1932. u rubrici *Fotokritika* objavio prve radove popraćene komentarom Franje Mosingera,

² *Zagrebačka fotografija*. Zagreb, Fotoklub Zagreb, Grafički zavod Hrvatske, 1978, 22.

³ VLADKO LOZIĆ, Fotoamaterski pokret u Hrvatskoj. Zagreb, Fotoklub Zagreb, 2003, 23.

¹ MARIJA TONKOVIĆ, Đuro Janeković, Fotografije, Doživjeti Zagreb 1930-ih. Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 2009, 96.

← Đuro
Janeković:
Ritmička
gimnastika,
1934.

nezaobilaznog imena hrvatske fotografije. U *Kulisi* nastavlja raditi kao fotoreporter, a definicija časopisa kao dvotjednika za kazalište, film, foto, sport i društveni život odredilo je i raspon motiva Janekovićevih fotografija. Mosinger, kao urednik fotografije, važan je za Janekovićevo formiranje i zbog svojega kreda: “stvarnost i istinitost u estetskoj formi”⁴.

Uz pronalazak kamere Leica formata koji je utjecao na promjenu funkcije i estetike fotografije, 20-te godine 20. stoljeća važne su i zbog pojave i utjecaja velikih

ilustriranih časopisa. Glasoviti njemački časopisi *Münchener Illustrierte Presse* i *Berliner Illustrierte Zeitung*, vođeni mišlju da fotoreporter ne smije aranžirati fotografiju, nego vjerno bilježiti događaje, počinju objavljivati novu vrstu priloga - nizove, sekvencije fotografija intervjuiranih osoba i kulturnih i društvenih događaja, složenih u obliku maštovitih fotoseja⁵. Takve reportaže pronalazimo i u *Kulisi*.

Postav izložbe koncipiran je prema tematskim cjelinama: Urbani krajolici Zagreba;

4 MARIJA TONKOVIĆ (bilj. 1), 8.

5 <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/457919/photography>

Zagreb noću; Teatar, film, zabava i ples; Tržnica; Novine; Sa Save; Sport; Tramvaj i željeznica; Reportaže; Socijalna fotografija (sve vezane za Zagreb); S Jadrana - ljudi i mjesta u primorju te Nova objektivnost - fotografije u stilu istodobnih europskih avangardnih tendencija.

U prvoj dvorani izložbenog postava nalazi se desetak originalnih radova, uglavnom jadranskih motiva, iz 1934: par na žalu, val, pinije, arhitektura. Fotografije obilježava mekoća fokusa, svojevrsni "piktoralizam", tonovi sepije. U vitrinama su fotografovi osobni predmeti i dokumenti te primjerci časopisa u kojima je Janeković objavljivao. U ovoj je dvorani i veliko povećanje amblematske fotografije cijele izložbe, one koja prikazuje Melaniju Löwy, elegantnu damu s ruskim hrtom, "uhvaćenu" na ulici, na putu k izložbi pasa.

Zagreb 30-ih godina 20. stoljeća nije velik grad, ali ne zaobilaze ga europska i svjetska strujanja u kulturi, društvenom životu, modi, sportu, arhitekturi. Janeković je kroničar građanskog Zagreba toga vremena. Čak i kod tema koje obično nazivamo socijalnima – prikazima smetlara, kramara, putujućih obrtnika, mljekara, radnika, "ljudi s ulice", "sirotinje u kupnji", itd. – riječ je o urbanim fenomenima, koje autor prikazuje dokumentaristički, s fizičke i emotivne distance. Janekovićeve reportažna fotografija, pa i ona definirana kao socijalna, više je fotografija ulice, jer je potaknuta ponajprije bilježenjem specifične aktivnosti, posredovanjem stvarnosti, zahvaćanjem vitalnosti života grada, nego što je socijalno motivirana.

Različite manifestacije gradske svakodnevice i kulture življenja: kupovina i prodaja na tržnici, čitanje i kolportiranje novina,

↓ Đuro Janeković: Mercedes Goritz Pavelić, Zagrebačka komorna plesna grupa, 1934.

← Đuro
Janeković:
Ispred zgrade
burze, oko
1934.

kupanje na Savskom kupalištu, šetnja, čišćenje grada, tramvaji i popularni vlak Samoborček, zoološki vrt, teme su Janekovićevih reportaža. Tu su i “damice” i “kumice”, obrtnici, umjetnici, taksisti, putujući obrtnici... I sam grad česta je tema: ulice i trgovi, crkve, trgovine, reklame, izgradnja novih četvrti, blatne ulice periferije; sve su to izuzetno važni dokumenti o tome kako je Zagreb izgledao i kako se u njemu živjelo, radilo, odmaralo, zabavljalo, odijevalo tridesetih godina 20. stoljeća.

Posebna su cjelina noćne fotografije Zagreba koje odišu atmosferom mirnog gradića u kojemu se noću ne živi na ulici. Neki noćni snimci snimljeni su dvostrukom ekspozicijom čime je, zbog višestrukih planova i multipliciranja svjetlosnih akcenata, postignuta dinamičnost suprotna ostalim smirenim noćnim prizorima.

Fotografije baletne scene, prvih ansambala suvremenog plesa, glumaca i glazbenika, umjetnika u radnim i životnim prostorima, izrade kazališnih kulisa ... daju plastičnu

sliku tadašnje umjetničke scene - kreativne, lepršave, mondene, pune "životne radosti".

Janeković, i sam aktivni sportaš, s osobitim interesom prati brojna i raznolika sportska događanja, među kojima se ističu Sokolski sletovi s masovnim scenama te gotovo amblematski prizori zaustavljenog pokreta, napora, grča i radosti pobjede u atletici, skijaškim skokovima, gimnastici, boksu.

Paralelno s reportažnom fotografijom, koja je pripadala sferi posla, Janeković se "amaterski" bavio i "umjetničkom fotografijom" kojom je sudjelovao na izložbama. Tu pripadaju ponajviše radovi u stilu "zagrebačke škole fotografije" (prepoznatljive manire zagrebačkih fotoamatera) s motivima iz prirode ili figurama u pejzažu, čije su značajke specifične kompozicije s niskim horizontom i "velikim nebom", često korištenje dijagonale te dramatični odnosi svjetla i sjene.

Tijekom 1935. Janeković fotografira duž Jadranske obale. Tu se razlikuju dva pristupa, ovisno o motivu: stil Zagrebačke škole fotografije kod prikaza seljaka i ribara, dijelova tradicionalne arhitekture i mora te stil Nove objektivnosti u slikama brodova i jedrenja.

Obilježja pokreta Nova objektivnost - sagledavanje stvari onakvima kakve jesu, estetika geometričnosti i jednostavnosti, jasnoća linija i očaranost napretkom tehnologije - prisutna je u fotografijama detalja tehničkih naprava i strojeva, automobila, dimnjaka, skela, farova automobila, moderne arhitekture, mladića i djevojaka pri sportskim aktivnostima. Motivi na kompozicijama kojima dominiraju dijagonala i vrtoglava perspektivna skraćivanja često su gledani iz donjeg raskursa, a tekstura

i struktura predmeta polje su interakcije svjetla i sjene.

Estetika avangardnih tendencija kod Janekovića nije iskaz revolucionarnih ideja konstruktivizma i Bauhausa, ni želje za promjenom svijeta i pogleda na svijet, već primarno u funkciji istraživanja forme i iskazivanja dinamike vezane za motiv.

Kod autora koji su radili izreze iz negativa, a čije je djelo sačuvano uglavnom na negativima te stoga nema referentnih autorskih povećanja (kao što je to slučaj s Janekovićevim opusom) teško je reći kako bi fotografije izgledale da ih je radio sam autor. U tom kontekstu zanimljiva je izjava Janekovićeve sina: "Uvijek je napominjao da se slika konačno reže tek na aparatu za povećanje. Treba naglasiti u predgovoru da izrezi fotki nisu autorizirani te tehnička ograničenja prije 70 godina..."⁶ U ovom slučaju, odabir punog izreza s negativa stoga se čini jedinim poštenim i profesionalnim rješenjem.

Promišljajući Janekovićevo djelo nameću mi se usporedbe s Martinom Munkácsijem, glasovitim fotoreporterom iz istog vremena, i to po široku rasponu tema (socijalne teme, sport, ples, kulturna i mondena scena) koje interpretira sa žurnalističkom preciznošću i visokim estetskim standardima, te s Vladimirom Horvatom, po intenzivnu bilježenju svakodnevnog života Zagreba te naglim prekidom i potpunim prestankom profesionalnim bavljenjem fotografijom. Razlozi tome sigurno su privatne naravi, ali možemo nagađati i da su rat te poslijeratna ideologizacija rada u novinama pridonijeli tome da se Janeković priklonio izboru "obrađivanja svog vrta". ✕

⁶ MARIJA TONKOVIĆ (bilj. 1), 14-15.